

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
імені В.О.Сухомлинського

170 років від дня народження Софії Русової (1856-1940), педагогині, громадської діячки, фундаторки українського довкілля.

29 січня 2026 р. на засіданні Президії Національної академії педагогічних наук України ухвалено рішення оголосити 2026 рік Роком Софії Русової в НАПН України з нагоди 170-річчя від дня її народження.

Народилася 18 лютого 1856 у с. Олешня на Чернігівщині. Походила з аристократичної родини: мати – французька Ганна Жерве, батько – швед Федір Ліндфорс. Незважаючи на відсутність українського етнічного коріння, сформувалася як активна діячка українського національного руху. Здобула освіту у Фундуклеївській гімназії в Києві (1870). У 1871 разом із сестрою Марією заснувала перший у Києві дитячий садок, винайнявши помешкання на вул. Фундуклеївській, навпроти міського театру (тепер – оперного). Вихованців було близько 20, здебільшого діти з родин української інтелігенції. Виховна система сестер Ліндфорс ґрунтувалася на принципах Песталоцці, Фребеля, Руссо, Дістервега. В

Лютий 2025. Постаті

У «Педагогічному календарі» цього місяця представлено постаті, чий ювілей відзначається на державному рівні відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2026-2027 роках»

1874 одружилася з етнографом та статистиком Олександром Русовим (1847-1915). У зв'язку з професійною діяльністю чоловіка та власною участю в національно-культурному русі, часто змінювала місце проживання. Подружжя мешкало у Вінниці, Кропивницькому, Одесі, Харкові, Херсоні, Чернігові, активно долучаючись до громадсько-культурного життя. З 1909 у Києві: викладачка Комерційного та Фребелівського інститутів, співредакторка педагогічного журналу «Світло» (1910-14), членкиня Української Центральної Ради, очільниця відділу дошкільної та позашкільної освіти в Генеральному секретаріаті освіти УНР (1917), голова Всеукраїнської учительської спілки, членкиня редакційної колегії часопису «Вільна українська школа» (1917-20). З 1921 – в еміграції: викладала в Українській господарській академії в Подєбрадах (1922-23), Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі (1923-33), брала участь у міжнародних педагогічних форумах.

Свої ідеї щодо дошкільного виховання обґрунтувала у статтях в українських педагогічних журналах «Світло», «Вільна українська школа» та книгах «Дошкільне виховання» (1918), «В дитячому садку» (1919), «Теорія і практика дошкільного виховання» (1924), «Нові методи дошкільного виховання» (1927). Концепція дошкільного виховання С. Русової поєднала в собі здобутки зарубіжної й української педагогіки та результати її власного творчого пошуку. В основі концепції – три головні принципи: індивідуальний підхід, що враховує природу дитини; національний характер виховання; відповідність соціокультурним вимогам часу. Виховання має відбуватися рідною мовою, на основі українських культурних традицій, фольклору, ремесел, мистецтва, з урахуванням ментальності дитини. Дитячий садок повинен бути «скарбницею

національної культури», формувати естетичний смак і національну свідомість.

На рівні конкретних рекомендацій розробила системний підхід до організації діяльності в дитячому садку: обґрунтувала педагогічну цінність і методику реалізації різних видів діяльності – ігор, малювання, ліплення, співу, гімнастики, екскурсій, спостережень, праці на природі. При цьому завдання вихователя – створити умови для свободи самовираження, розширити засоби творчості, навчити дитину дивитися на світ своїми очима, а не через призму дорослого. Застосування предметних занять (лекцій) вважала виправданим за умови їх короткотривалості (до 25–30 хвилин), спрямованості на розвиток мовлення та логічного мислення дітей із використанням матеріалів живої та неживої природи і подальшим практичним закріпленням у різних видах діяльності. Окремий розділ концепції – моральне та релігійне виховання, яке С. Русова розглядала як взаємопов'язані процеси формування особистості дитини. Обґрунтовувала значення релігії для дошкільного віку, розглядаючи релігійність як природний інстинкт, що підтримує розвиток моральності та національної ідентичності. Особливу увагу приділяла народно-релігійним обрядам, які, на її думку, формують у дітей етичні, естетичні та патріотичні почуття, сприяють соціалізації та набуттю емоційного досвіду.

Особливу увагу приділяла особистості виховательки дитячого садка – «садівниці». Вона мала бути не лише фахівчинєю, а й моральним прикладом – «апостолом правди і науки», який сприяє вихованню нової генерації українців, здатних реформувати суспільство. Концепція українського дошкільця С. Русової – це синтез передових європейських педагогічних ідей початку ХХ ст. з глибоким національним корінням і високим гуманістичним змістом. Вона залишається цінним

орієнтиром для сучасних науковців і практиків дошкільної освіти.

Померла 5 лютого 1940 у Празі, де й похована на Ольшанському цвинтарі.

120 років від дня народження Авеніра Коломийця (1906–1946), літератора, педагога, культурного діяча

Народився 19 лютого 1906 у с. Городець на Рівненщині. Закінчив Клеванське духовне училище та Волинську духовну семінарію (1926), де здобув ґрунтовну класичну освіту. Подальше навчання на богословському та філологічному факультетах Варшавського університету, а також на режисерському відділенні Варшавського інституту театрального мистецтва дало широкий культурний та методичний інструментарій, який він застосовував у педагогічній практиці.

У 1930х активно працював у системі освіти: вчителював у сільських школах Волині, був педагогом та режисером у Будинку піонерів у Дубні, де організовував театральні гуртки та літературні студії для дітей та молоді. Саме через театральні постановки та літературні клуби пропагував національну культуру та формував у вихованців естетичний і моральний світогляд.

З початку німецької окупації у час Другої світової війни займався педагогічною діяльністю: вчителював, очолював шкільництво у відділі освіти і виховання м. Дубна, працював у газеті «Волинь». Брав активну участь у створенні Дубенського музично-драматичного театру «Просвіти» у 1942 р. З 1941 видавав у м. Дубно часопис «Школярник», де друкував свої патріотичні вірші під псевдонімом Марко Крилатий («Кохай рідну хату», «Данкова молитва», казки «Громадка гнома Дадка», статті про українську національну символіку «Знаки влади

державності» та ін.). Підготував та видав для українських початкових шкіл підручники «Звучня», «Основи граматики і правопису» (1942), що були спрямовані на систематизацію знань учнів і формування навичок грамотного письма. Після депортації до таборів для переміщених осіб у Німеччині й Австрії ініціював організацію літературного й мистецького життя, розпочавши створення літературномистецької спілки та журналу «Керма», який мав об'єднувати і підтримувати українських митців на чужині.

Творчий доробок А. Коломийця також має виразну педагогічну цінність. Його поеми, повісті, казки та драматичні твори (зокрема «Казка темного бору», «Тіні над прикренями», «Іменем») формують у читачів етичне мислення, виховують моральну відповідальність і розвивають критичне ставлення до історичних подій. Його літературна діяльність поєднувала художнє слово з виховними та освітніми завданнями, створюючи цілісну систему морального й інтелектуального виховання молодого покоління. У фондах Педагогічного музею України зберігається книга А. Коломийця «Казки» (1946, Зальцбург) – видання, створене в еміграції, яке є важливим свідченням його педагогічного та культурного служіння. Ознайомитися з електронною копією книги можна за посиланням: <https://pmu.in.ua/download/kolomyiets-a-kazky-zaltsburh-novi-dni-1946/>

Помер 22 липня 1946 у Зальцбурзі (Австрія).

180 років від дня народження Федора Фортинського (1846–1902), історика-медієвіста, педагога

Народився 27 лютого 1846 в селі Шостьє (нині Рязанська область) у родині священника. Навчався в духовному

училищі та семінарії, в 1865–69 – на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету. В 1869–1872 – викладач піхотного юнкерського училища, водночас стипендіат університету. Із 1872 – доцент кафедри всесвітньої історії Київського університету.

Його наукові успіхи значною мірою пов'язані з дворічною закордонною подорожжю 1874–76 рр., здійсненою на міністерську стипендію. У Парижі Фортинський детально ознайомився з навчальним процесом у Школі хартиї та Практичній Школі вищих досліджень. Особливе враження на нього справили практичні семінари з вивчення документів, яких не було в університетах Російської імперії. Отриманий досвід він використав після повернення до Києва: з 1876–77 навчального року запровадив у навчальний процес практичні заняття з історії Середньовіччя, які проводив протягом усієї подальшої педагогічної діяльності.

У 1877 захистив докторську дисертацію «Приморські вендські міста та їх вплив на утворення Ганзейського союзу до 1370 р.», став екстраординарним, а згодом ординарним професором кафедри загальної історії. Досліджував історію Середньовіччя й європейських міст, зокрема ганзейське і слов'янське Помор'я, робив акцент на роботі з документами та архівними джерелами, що стало частиною його методики викладання історії в університеті. Автор численних наукових статей, опублікованих в «Університетських відомостях» та у «Журналі Міністерства народної освіти». У 1887–90 обіймав посаду декана історико-філологічного факультету.

Окремо варто наголосити на діяльності Ф. Фортинського як ректора Київського університету (1890–1902). На цей посаді він послідовно відстоював академічні стандарти викладання, підтримував розвиток історичних і філологічних студій, дбав про підвищення рівня професорського корпусу. Його ректорство припало на складний період посилення імперського контролю над університетами, і в межах чинної державної політики він виконував функцію провідника

урядових освітніх рішень, водночас намагаючись зберегти внутрішню академічну логіку університетського життя. Саме за Фортинського Київський університет зберіг репутацію одного з провідних науково-освітніх центрів, де формувалася культура дослідницького навчання і поваги до джерела – принцип, який він як історик і педагог упроваджував у щоденну університетську практику.

Помер 12 грудня 1902 в Києві й похований на Байковому цвинтарі.

200 років від дня народження Памфіла Юркевича (1826–1874), філософа, педагога

Народився 28 лютого 1826 в містечку Ліпляве на Черкащині в родині священника. Початкову освіту здобув у церковнопарафіяльній школі під керівництвом батька. У 1836–41 навчався в Переяславському духовному училищі, а в 1841–47 – у Полтавській духовній семінарії, де виявив неабиякі здібності до філософії, математики, мов, зокрема німецької та французької.

У 1847–51 навчався в Київській духовній академії (КДА), яку закінчив зі ступенем магістра богослов'я і словесних наук. Саме тут сформувався його інтерес до філософії та педагогіки. З 1851 викладав у КДА, пройшовши шлях від учителя до ординарного професора (1861), читав курси з логіки, метафізики, історії філософії, а також педагогіки, поєднуючи глибину наукової думки з винятковим педагогічним талантом. Вже до кінця 1850-х зажив слави видатного професора і лектора, слухати якого приходили не лише академісти, а й студенти Університету Св. Володимира. Захоплення київського студентства його змістовними і живими лекціями відбилося у повісті І. Нечуя-Левицького «Хмари» (1874), де Юркевич постає в

образі професора Дашкевича. Мав значний моральний авторитет у студентському середовищі.

У 1861 запрошений до Московського університету, де викладав філософію, психологію та педагогіку до кінця життя. З 1862 читав курси з теорії виховання, а в 1865 домігся включення педагогіки до переліку обов'язкових університетських дисциплін. На основі лекцій підготував фундаментальні праці «Читання про виховання» (1865) та «Курс загальної педагогіки» (1869), у яких обґрунтував християнсько-гуманістичне розуміння виховання як формування цілісної, морально відповідальної особистості.

У своїх філософських поглядах П. Юркевич відтворив українські духовні традиції, кардіоцентризм, антропоцентризм української ментальності. Це виявилось в акцентуванні уваги на унікальності духовного єства людини, визнанні особистості вищою цінністю буття, розгляді «серця» як основи духовного життя людини. Філософ стверджував, що мислення не вичерпує всієї повноти духовного життя. Людина пізнає навколишній світ за допомогою розуму, а пізнати красу й таємничість світу можна тільки серцем: розум – вершина, а серце – коріння духовного життя. Виховання, за Юркевичем, нерозривно пов'язане з навчанням і здійснюється через родину, школу, церкву, суспільство. Мета педагогіки – сформувати вільну, духовно цілісну людину, здатну чинити добро, поєднуючи знання з моральними цінностями.

У 1872–73 пережив хворобу і передчасну смерть дружини. З 1873 тяжко хворів, однак не залишав викладання. Помер у Москві 16 жовтня 1874 від онкологічного захворювання шлунка. У пам'ять про П. Юркевича його брати Андрій і Василь Юркевичі у 1883 внесли на рахунок КДА 6 тисяч рублів, запропонувавши використовувати відсотки від цього капіталу на щорічну студентську стипендію (300 руб.) для виховання Полтавської духовної семінарії.

П. Юркевич залишив значну за обсягом рукописну спадщину, що нині зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського.